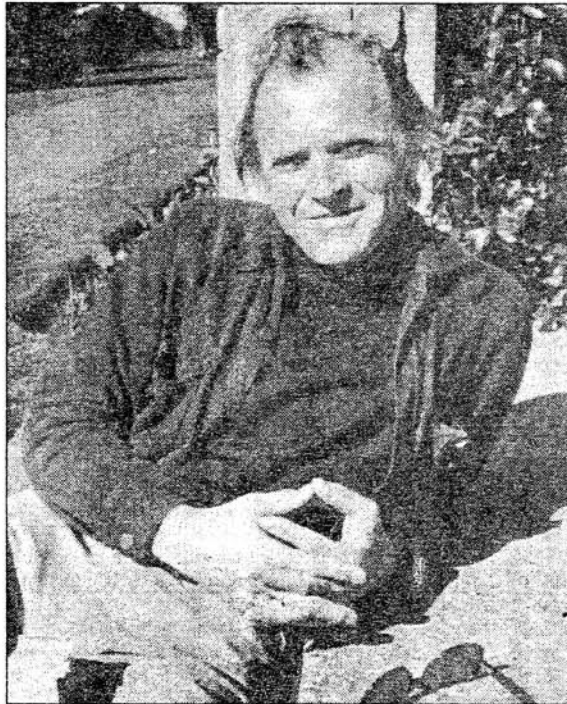

Játék, kaland, káosz

Paul Feyerabend: A módszer ellen

Feyerabendet nem lehet megkerülni, de talán átugrani sem. Most megjelent főműve, A módszer ellen ugyanis alaposan felforgatja világméretűt. És nem is egy mű kerül elé, hanem több műre, hiszen a szerző a különböző kiadások során rendre átírta saját alkotását, beépítette vitapartnerei véleményét, mivel időközben más álláspontra jutott. A Messterházi Miklós, Miklós Tamás, Tarnóczy Gabriella fordításában közreadott magyar kiadás, az Atlantisz Könyvkiadó nagy vállalkozása és egyben kiváló munkájának eredménye az átiratok szövegét is közli, így a könyv kivételes módon egy élő vita benyomását kelti.

Feyerabend olyan anarchista ismeretelméletet és tudományfilozófiát fejt ki, mely módszeresen kikezdi a racionális módszereket és a tudományok, így végső soron az európai kultúra mindenhatóságába vetett hitünket. Kiindulópontja tudományelméleti, melyet számos, izgalmasan tárgyalt tudománytörténeti példával illusztrál, rámutatva ezzel arra, hogy a tudomány elmélete elválaszthatatlan annak történetétől, sőt magától a tudományos gyakorlatától is. Ebből pedig az derül ki, hogy a tu-

Paul Feyerabend

dományos tevékenységnek nincs semmilyen rögzített módszere, amit mindig követne, hanem különböző, egymással sokszor összeegyeztethetetlen és ad hoc jel-

legű módszerrel dolgozik, melyek jó része egyáltalán nem mondható „racionálisnak”. Ez azonban nem baj, sőt bármilyen általános szabály gátolná a tudomány haladását, így tulajdonképpen bármi megteszi, ami sikerre visz. A termékeny gondolkodás, a tudományban is játékos és kalandos, időnként még kaotikus is, akár a művészet; az ésszerűségnek nemcsak egy formája létezik. Nem a tudomány az egyetlen út tehát, mely az igazsághoz vezet, főképp azért nem, mert „az igazság” nincs is. Éppen ezért a tudomány autonómiája káros, és társadalmi kontroll alá kell vetni, és szerzőnk nem rest idézni Lenin és Mao műveit. Sokkal humánusabb tehát, ha elfogadjuk az alternatívákat – e ponton búcsút int a fent említetteknek –, és ha racionalitásmániánk helyét átveszi a szépség, a szabadság és más emberi értékek tisztelete. Az ész zsarnoksága helyébe a tradíciók sokféleségét és egy emberibb valóságot állító Feyerabend épp ezért arra ösztö-

nöz, hogy újra végiggondoljuk saját világméretű határait is. (Atlantisz, 649 oldal, 2995 forint)

SCHREINER DÉNES

A kötethez csatolt jegyzetben Tözsér maga magyarázza, miért. Egy 1970-ben írt esszéjében a Kelet és Nyugat között folyvást ide-oda billegő homokóra képével szemléltette a több ezer éves európai kulturális áramlás- és cserefolyamatokat, és ennek a homokórának a nyakában, mintegy az örök átmenetiségben és szorultságban találta meg Közép-Európát. Később Hamvas Öt géniuszát olvasva a Hamvas leírta északi emberben ismerte fel a maga képének a mását – tetszés szerint –, az északi vagy közép-európai embert, a közép-pontatlan északi géniuszt, aki „az embernél valamivel kevesebb, ugyanakkor több: mintha erdei állat volna és angyal”.

Ebben a válogatásban ennek, tehát a „homokóra nyakának” vagy az „északi géniusznak” a példatárát kívánta létrehozni és közzétenni. Költői és költészeti példatárát. Azaz valamiféle tematikus válogatással van dolgunk, noha a szokásostól eltérő értelemben. Magyar költő ha szabadon válogathat műfordítás céljából, többnyire rokonnak érzett (vagy bizonyos esetekben – mint Weöres Sándor például – nagyon is másnak, izgalmasan idegennek sejtített) költőktől fordít, netalán valamiféle általánosabb jellegű tájékoztató és tájékoztatás jegyében. Tözsér viszont egy teóriához (vagy ötlethez) rendel hozzá költőit és verseiket, és együttesükkel bizonyítani és szemléltetni próbál.

Hogy mármint a bizonyítás és a szemléltetés sikerül-e, ebben nem vagyok biztos. Valami nagyon általános közép-európaiság persze, ha nagyon akarom, közös ezekben a versekben,

viszont kérdés, hogy nem kell-e tetszőlegesen is akarnom a dolgot ahhoz, hogy megtaláljam bennük ezt a közöset. A kötet homokórányak és északi géniuszok híján is helytáll magáért. Persze, ahogy ez már lenni szokott: van benne gyengébb költők és kiválóak, mint ahogy vannak benne műfordítók, amelyeknek az eredetijéről csak bizalmi alapon hiszem el Tözsérnek, hogy jó vers, de olyanok is, amelyek ugyanezt maguk bizonyítják, még fölényesen, önmagukról, illetve a társokról: ilyenek például elsősorban legalábbis számomra – azok a lírák és mai monológok, amelyeket Zbieg Herbert ad egy bizonyos Cogito útjába. (Nap, Dunaszerdahely, 122 oldal, 110 szlovák korona, 1200 forint)

TAKÁCS FERENC

A mellékletet szerkeszti: VARGA LAJOS MÁRTON
A könyvjegyzéket a Könyvkereső adatbázisa bocsátotta rendelkezésünkre